

Relațiile economice externe ale României: între structură și conjunctură

Prof. univ. dr. Ioan Popa
REI – ASE, București

1. Tradiție și modernizare

Spațiul românesc a avut de-a lungul secolelor un important rol în relațiile internaționale. Aceasta ține, mai întâi, de „o fericită fatalitate istorică” [(1), p. 5], care i-a așezat pe români la intersecția marilor drumuri ale comerțului mondial: de la Vest la Est, de la Nord la Sud. Apoi, este vorba de manifestarea timpurie a spiritului negustoresc, atât în așezările din Transilvania, care au cunoscut o mai mare dezvoltare a meșteșugurilor, cât și în Țara Românească și Moldova, cu o economie bazată pe cultura pământului și creșterea animalelor.

Vocația comercială – expresie a capacității de comunicare și a „firii blânde” în procesul modernizării economice a României, începând cu a doua jumătate a veacului al XIX-lea. Dar ea continuă să rămână marginală în raport cu puternica legătură economică și afectivă a omului acestor locuri cu pământul, și negatorul nu-l va putea substitui pe țaran, „acest unic și adevărat popor românesc” [(2), p. 19]. Iar caracterul de „țară eminentemente agrară” și structurile patriarhale din economie împiedică pentru mult timp o implicare mai profundă și echilibrată a țării în schimburile internaționale.

După volumul valoric total al comerțului exterior, România ocupa în preajma izbucnirii primului război mondial locul 13 în Europa, iar în 1910 deținea 0,61% din comerțul mondial, respectiv 0,77% la export și 0,46 % la import. [Date din (3)]. După Unirea Principatelor, balanța comercială a cunoscut o perioadă strict excedentară (1901-1913). În schimb balanța de plăți curente a fost continuu deficitară, România confruntându-se permanent cu problema datoriei externe. (În 1900/1901 datoria publică, din care o cotă ridicată revenea celei externe, a ajuns la un record de 41% din veniturile bugetului de stat).

Caracteristic pentru comerțul exterior este discrepanța structurală dintre exporturi și importuri. Timp de mai multe decenii cerealele au dominat exporturile românești, acestea deținând 75-80% din total în intervalul 1880-1910 („România – grâнарul Europei”). În schimb, la import predomină produsele industriale semifabricate și finite într-o gamă diversificată: în 1910, 70 % din importuri erau bunuri manufacturate, în special produse textile, metale și produse ale industriei mecanice. Este aceasta o expresie a necesităților dezvoltării pieței interne și ale modernizării instituțiilor și ramurilor industriei, în condițiile lipsei de experiență industrială și penuriei de capital autohton. În 1914 peste 80% din capitalul din industrie

era străin, ca și 60% din capitalul primelor opt bănci din Regat.

Pe de altă parte, discrepanța structurală dintre exporturi și importuri s-a reflectat în înrăutățirea raportului de schimb: în 1901-1913 valoarea unitară a importurilor întrecea de 5-6 ori pe cea a exporturilor. Pierderea din „foarfecele prețurilor” la produsele agricole se adaugă poverii datoriei externe pentru a accentua vulnerabilitatea României în raport cu piețele străine.

Orientarea geografică a schimburilor relevă avaturile poziționării României în comerțul mondial în raport nu întotdeauna cu determinările economice și afinitățile culturale, ci de multe ori cu imperativul politic conjunctural sau de durată. Dacă în perioada imediat următoare Unirii, Turcia continua să dețină o pondere majoră în exporturile românești (47-48% în 1861-1865) în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea cota acesteia s-a redus la sub 5%. În schimb, a crescut vertiginos ponderea Angliei, care a devenit timp de două decenii principalul partener al României (peste 36% în 1881-1900, dar numai ceva peste 65 în 1912), ca și ponderea Belgiei (28% în 1891-1900 și 24% în 1912) și a altor țări europene (Italia, aproape 18%, Franța, circa 9%, în 1912).

La import principalul partener în ultimile două decenii ale secolului trecut a fost Austro-Ungaria, dar ponderea acesteia a scăzut continuu (de la 48% în 1861-1865 și 52% în 1876-1880 la 25-26% în 1891-1900, pentru a ajunge la circa 21% în 1912). În contrast, a crescut rolul unor țări europene (Anglia, Franța), dar cota acestora a cunoscut mari variații de la o perioadă la alta. O tendință constantă a fost creșterea ponderii Germaniei, cota acesteia în importuri trecând de la 8-9% în a doua jumătate a anilor '80, la peste 28% în perioada 1891-1900 și atingând circa 38% în 1912; în același interval de timp, Germania a reprezentat un debușeu relativ puțin important pentru exporturile românești (12,5% în 1891-1900, peste 6% în 1912).

Înainte de primul război mondial România era, prin urmare, ferm angajată în comerțul mondial, principalii săi parteneri fiind, atât la import, cât și la export, țări europene. Tendințele de fon amorsate la sfârșitul secolului al XIX-lea se consacră după Marea Unire, în etapa consolidării și dezvoltării economiei românești (1919-1939) [Cf. (4)].

În această perioadă România își valorifică vocația comercială afirmându-se ca un important exportator european și ca un lider economic și politic regional. De la sub 0,5% în 1912, ponderea țării în exportul mondial ajunge în 1937 la un record de 1,23% (de la sub 0,4% la 0,75% în importul mondial); cota medie în comerțul mondial în anii '30 este de circa 0,605, peste „constanta istorică” de 0,50% [Vezi (5), p. 384].

În 1938 exporturile României nu mai au caracterul preponderent agrar tradițional; ele constau din produse petroliere (circa 40%), cereale și legume (30%), cherestea (10%), animale și produse animaliere (7%). Pe de altă parte, ponderea produselor finite în importuri scade la circa 75% în favoarea materiilor prime și semifabricate pentru industrie. Dezvoltarea industriei naționale se reflectă, prin urmare, deși încă în mod limitat, în structura comerțului exterior.

Totuși, raportul de schimb, care cunoscuse o anumită ameliorare la începutul anilor '20, acuză o serioasă deteriorare în deceniul următor: în 1929 valoarea unitară a importului o întrecea pe cea a exportului de 6 ori, în 1934 de 13 ori (record istoric), iar în 1938 de aproape 8 ori. Totodată, deși balanța comercială a fost, în general excedentară, deficitul mare al balanței de plăți a continuat să afecteze relațiile noastre cu străinătatea.

Aceste evoluții nu pot fi înțelese fără o raportare la conjunctura internațională în care s-a realizat dezvoltarea economico-socială a României Mari (urmările primului război mondial, criza economică din 1929-1933), precum și la influența sistemului politic intern, în procesul de consolidare a unei societăți democratice, asupra creșterii economice și integrării în comerțul mondial.

O tendință fundamentală caracterizează însă evoluția societății românești în această perioadă: tranziția, complexă și dificilă, de la o economie închisă și eminentă agrară, la o economie deschisă, pe cale de dezvoltare industrială. Cu evoluții contradictorii, în plan intern, acest proces s-a reflectat în mod inegal în comerțul exterior.

Deși exporturile au cunoscut importante modificări structurale, ele continua să se bazeze pe produse cu un grad redus de prelucrare, precum și pe producția agricolă. Or, nivelul redus al productivității muncii în România, ponderea mare a ramurilor extractive în industrie și caracterul „extensiv” și „cerealist” al agriculturii românești [(6), pp. 43, 63, 65] au făcut ca gradul de valorificare a resurselor naționale pe piața externă să se mențină la nivele scăzute, „foarfecele prețurilor” acționând în continuare în defavoarea țării.

Industria națională se bazează în măsură importantă pe tehnologia din țările occidentale, atât pe calea importurilor, cât, mai ales, pe cea a investițiilor străine. În anii '30 capitalul străin reprezenta în economia românească circa 60%, cu cele mai mari valori în industrie (66% în 1937), asigurări (peste 80%), transporturi și telecomunicații (aproape 80%), comerț (47%), bănci (39%) [(17), p. 44]. O caracteristică evidențiată în literatură, a fost profitabilitatea ridicată a investițiilor străine în România: în perioada 1934-1938 profiturile nete declarate reprezentau peste 43% din totalul capitalurilor străine în România, în 1938, iar 80% din profituri se realizau în industrie [Idem, pp. 103, 213].

În planul orientării geografice s-au întărit relațiile cu partenerii europeni pe măsura adâncirii diviziunii muncii în cadrul intr-continental. Germania consolidează poziția de principal partener comercial al României, ajungând în 1938 la aproape 37% din importuri și peste 26% din exporturi. După declanșarea celui de-al doilea război mondial, Germania devine centrul de gravitație al comerțului românesc: în 1943 ea

deținea 63,3% din exporturi și 73,7% din importuri.

În concluzie, dezvoltarea modernă a economiei românești, rămânând în sensibil decalaj în raport cu țările avansate din Europa, a manifestat și un ecart între progresul intern (anul 1938 fiind anul de vârf al economiei interbelice) și modul de integrare a României în diviziunea internațională a muncii. Specializarea pe ramuri intensive în resurse și în producția agricolă a menținut competitivitatea producției naționale la niveluri reduse ca, și dependența economiei de piețele externe pentru tehnologie și capital, ceea ce s-a reflectat în situația tensionată a balanței de plăți. Totuși, progresul intern realizat după depășirea crizei interbelice crea premisele unei mai eficiente angajări în schimburile internaționale.

2. Perioada economiei de comandă

Evoluția economiei și societății românești în perioada postbelică a fost determinată de intervenția unor forțe istorice care și-au pus puternic amprenta asupra destinului României: în plan politic, s-a adoptat un nou regim, cel comunist; s-au demolat vechile structuri și instituții pentru a pune bazele economiei de comandă; în plan cultural, s-a optat pentru un nou set de valori în vederea creării unei „noi societăți” și a „omului nou”.

Noua opțiune politică a dus la reorientarea radicală a relațiilor economice: dinspre „țările capitaliste” înspre „lagărul socialist”, de la Vest la Est. Dacă în 1934 aproape 2/3 din exporturi și 3/4 din importuri se derulau cu Germania, în 1945 peste 95% din exporturi și peste jumătate din importuri se derulau cu URSS (cifrele pentru țările socialiste europene erau de, respectiv, circa 98% și aproape 63%).

Instaurarea economiei de comandă s-a transpus în planul relațiilor economice cu străinătatea, în principal, prin:

- instaurarea monopolului de stat asupra comerțului exterior și concentrarea în mâna statului condus de partidul unic a deciziei în acest domeniu;
- instituirea monopolului valutar al statului și separarea, în plan financiar, a sectorului extern de ansamblul economiei naționale;
- utilizarea cvasiexclusivă în managementul comerțului exterior a pârghiilor administrative, bazate pe planul central de stat.

În cei peste 40 de ani de aplicare, experimentul „socialismului real” a cunoscut mai multe faze evolutive.

O primă perioadă, care a durat de la sfârșitul războiului până în primii ani ai deceniului șapte, s-a caracterizat prin alinierea politică la modelul stalinist și dependența economică de URSS și sateliții săi. Între anii 1950 și 1960 țările socialiste, în speță țările CAER, au deținut, în medie, circa trei pătrimi din comerțul exterior românesc iar, ritmul producției industriale devansează ritmul comerțului exterior. Aceasta ilustrează o politică de industrializare rapidă, orientată prioritar spre piața internă, în condițiile unei economii angrenate în modelul de autarhie colectivă CAER.

În structura exportului domină produsele neprelucrate (în 1960, 60% era constituit din combustibili și materii prime alimentare și nealimentare); la import, preponderente sunt mașinile și utilajele (circa 34%) și combustibili și materiile prime minerale (34%). În perioada 1950-1964 balanța comercială a fost (cu excepția a trei ani) deficitară.

Pe scurt: o economie dependentă de importuri industriale manufacturate (inclusiv din Vest) și exportatoare de produse neprelucrate, agricole.

O a doua perioadă a început la mijlocul anilor '60 și a durat circa un deceniu, născând speranțe pe plan intern și creând României o nouă imagine pe plan internațional.

În continuarea unei orientări mai vechi de reducere a dependenței față de URSS și în contextul manifestării unor tendințe reformatoare într-o serie de țări socialiste, puterea politică din România a optat programatic pentru un model desocialism național, considerat capabil de a asigura avansul economic rapid al țării și o integrare avantajoasă în economia mondială.

Economia cunoaște o anumită deschidere spre schimburile internaționale și o netă reorientare dinspre Est spre Vest (țările occidentale) și Sud (țările în curs de dezvoltare) ambele determinate de scopuri economice (nevoia de resurse primare tehnologice și finanțare externă pentru susținerea procesului dezvoltării industriale), politice (manifestarea independenței puterii de la București), dar și ideologice („liberalismul” noii garnituri politice).

În 1971 România aderă la GATT, în 1972 devine membră a FMI și BIRD, iar relațiile economice externe cunosc o dinamică și o diversificare fără precedent. Totodată, între 1965 și 1975 ponderea țărilor socialiste în comerțul exterior al României scade de la 65% la circa 45% (țările CAER de la aproape 61% la 38%). În aceeași perioadă, ponderea, țărilor occidentale crește de la 24% la aproape 36%, Germania devenind primul partener din Vest, iar cea a țărilor în curs de dezvoltare de la 6% la 18,5%.

O nouă politică, de tip reformist, este proclamată în domeniul comerțului exterior, iar acte normative din anii 1971 și 1972 stabilesc, în principal:

- descentralizarea procesului decizional, fără însă a pune în discuție principiul monopolului de stat;
- stimularea implicării directe a producătorilor în activitatea de comerț exterior;
- promovarea unor forme diversificate de schimburi internaționale și admiterea, în condiții restrictive, a investițiilor străine în economia românească (societățile mixte);

- crearea unui mecanism economic în care să poată fi utilizate pe lângă instrumentele administrative și „pârghiile economico-financiare”, inspirate de piață.

Orientarea de bază a politicii economice rămâne dezvoltarea industrială rapidă („factorul hotărâtor al reducerii decalajului față de țările dezvoltate din punct de vedere economic [Cf. (8), p. 431]. Conform statisticilor oficiale, ponderea industriei în venitul național a crescut de la aproape 49% în 1965 la circa 62% în 1975, în cadrul industriei crescând contribuția construcțiilor de mașini (de la sub 9% la peste 32%) și a chimiei (de la aproape 7% la peste 11%).

La export, grupa de mașini, utilaje și mijloace de transport crește de la 19% la 25% în perioada 1965-1975, iar cea de produse chimice de la peste 6% la aproape 11%. Totuși, exporturile continuă să se bazeze pe produse cu grad redus de prelucrare, iar producția industriei grele este destinată în special satisfacerii necesităților interne și a desfacerii pe piețe mai puțin competitive (zona CAER, lumea a treia).

Pe de altă parte, creșterea economică accelerată și politica de creare a unor mari complexe industriale în siderurgie, construcții de mașini și petrochimie au impus recurgerea la importuri masive de tehnologie, îndeosebi din Occident (ponderea grupei de mașini în totalul importului, s-a menținut ridicată: aproape 40% în 1965 și circa 35% în 1975) și, mai ales, la creșterea dependenței de resursele primare din străinătate (grupa de combustibili, materii prime minerale și metale crește de la circa 31% la peste 38%).

Cu excepția a doi ani, balanța comercială a înregistrat, în această perioadă, o situație deficitară.

A treia perioadă, de la mijlocul anilor '70 până la sfârșitul deceniului nouă marchează – în contextul general al deteriorării vieții economico-sociale și înăspriii totalitarismului politic – falimentul modelului economiei de comandă în varianta sa ceușistă.

În anii '70 politica dezvoltării accelerate pe baza industriei grele a continuat cu și mai mare intensitate. Accesul relativ facil la resurse minerale și energetice (prin relațiile cu lumea a treia), precum și condițiile avantajoase de finanțare (anii creditului ieftin) au alimentat procesul de creștere extensivă, fără preocupare fermă pentru productivitate și competitivitate. Într-o perioadă în care, la semnalul dat de criza petrolieră, industriile energofage, îndeosebi petrochimia și siderurgia, sufereau o „revizuire sfâșietoare” în Vest, România a continuat să dezvolte capacități de producție energointensive pe bază de inputuri din import. Ca atare, în cursul anilor '80 ponderea grupei de combustibili și materii prime în totalul importurilor a evoluat între 50% și aproape 57%. Numai industria petrochimică a indus importuri de țiței care au crescut de la 2,3 milioane de tone în 1970, la 16 milioane tone în 1980 și la peste 20 milioane tone în deceniul nouă.

Imensul efort investițional, care a dus la extrema comprimare a fondului de consum și la deteriorarea gravă a nivelului de trai, s-a realizat în bună măsură prin angajarea de împrumuturi externe, în condițiile în care investițiile străine în cele câteva societăți mixte create în România au avut mai degrabă un caracter experimental. La sfârșitul anilor '80 România acumulasă o datorie externă de circa 11 miliarde de dolari.

Pe de altă parte, capacitatea de desfacere pe piața externă a produselor industriei grele s-a dovedit limitată, în 1980 mașinile, utilajele și mijloacele de transport deținând o cotă sub 25% din totalul exporturilor, produsele chimice, îngrășămintele și cauciucul plafonându-se la sub 10 %, în timp ce combustibili și materiile prime reprezentau aproape 35%, iar mărfurile alimentare și cele industriale de larg consum ajungeau la aproape 23%. Balanța comercială a continuat să se deterioreze, deficitul reprezentând circa 16% din valoarea exporturilor, după cifrele oficiale.

În aceste condiții, la începutul anilor '80, nu numai că nu s-a recunoscut imperativul restructurării economiei și, în primul rând, a industriei și al punerii pe baze sănătoase a mecanismului economic, ci – în ciuda realităților și în contrast cu discursul ideologic – s-a trecut la forțarea creșterii extensive și impunerea, sub lozinca „independenței economice”, a unui obiectiv de volutarism politic: plata datoriei externe înainte de scadență.

Pe planul comerțului exterior aceasta a însemnat restrângerea severă a importurilor, între care cele de tehnologie avansată (cu efecte profunde asupra capacității productive a economiei naționale), și la forțarea exporturilor prin abandonarea cerințelor de eficiență (cu consecințe directe asupra resurselor economice și a nivelului de trai). În 1989 excedentul balanței comerciale reprezenta circa 20% dintr-un export record de 10,5 miliarde de dolari și România nu mai era, practic angajată în piața financiară internațională.

Noua direcție politică s-a reflectat și în orientarea geografică a comerțului exterior. Până la sfârșitul anilor '70 s-a menținut orientarea spre Vest și sud (în 1980 țările occidentale dețineau 33% din total, iar cele în curs de dezvoltare 26%), pe fondul unei tendințe de diversificare extremă a partenerilor (în 1980 România întreținea relații comerciale cu 152 de țări, un titlu de glorie pentru propaganda comunistă). În schimb, în 1989, România a revenit în sfera economică a „socialismului real”: țările socialiste dețineau aproape 625 (țările CAER 54%), țările occidentale au ajuns la sub 25%, iar cele în curs de dezvoltare la circa 13%.

Ramurile economice supradimensionate – construcțiile de mașini și chimia – au fost reorientate spre țările socialiste (peste 55% din exporturile de mașini, utilaje și mijloace de transport erau absorbite de „piața socialistă”), în timp ce la import predominau bunurile din sectorul primar, precum și mașinile și utilajele necesare industriei românești atât pe relația devize convertibile

(aproape 80-90% în 1988-1989), cât și pe relația cliring țări socialiste (81-86%). [(9), pp. 84-85].

În a doua jumătate a anilor '80 recurgerea la importuri pentru menținerea ramurilor producătoare de energie și a ramurilor energointensive la limita funcționabilității (ponderea importurilor în producția internă de resurse energetice a crescut de la 18% în 1985 la aproape 40% în 1989) și secătuirea resurselor interne prin forțarea exporturilor (în 1985-1989 balanța comercială a înregistrat un excedent mediu anual de circa 37 miliarde de lei, în condițiile unui export de 168 miliarde de lei în 1989) au marcat „etapa explozivă a crizei de sistem a economiei de comandă” [(9), p. 79].

Câteva concluzii:

- Modelul economic adoptat de la început de regimul comunist și adus la forma dogmatică a „dezvoltării rapide și multilaterale” în anii '70 s-a bazat pe o creștere extensivă, caracterizată prin risipă de resurse și lipsă de preocupare pentru productivitate (valorificare superioară în producție) și competitivitate (valorificare comercială). Aceasta s-a materializat prin crearea unor mari unități industriale, dependente de resurse energetice și materiale și fără capacitate de adaptare la condițiile pieței internaționale.
- Tendința firavă de liberalizare în anii '60, s-a confruntat încă de la debut cu rigiditatea mecanismului economic și, progresiv, cu caracterul tot mai arbitrar al politicii economice. La sfârșitul anilor '80 economia românească era cea mai centralizată din fostul bloc sovietic [(19), p. 112]; iar între discursul ideologic (rapoartele triumfaliste) și realitatea economico-socială (economia de pauperitate) s-a creat o prăpastie.
- Modelul de specializare internațională impus de opțiunea politică a orientat economia spre producerea de bunuri cu grad redus de prelucrare și intensive în resurse energetice și materiale, cu valoare adăugată redusă, ceea ce a afectat puternic capacitatea

de valorificare a forțelor productive naționale. În linii generale, s-au importat combustibili și materii prime din țările socialiste (URSS) și țările în curs de dezvoltare și s-au exportat produse intermediare și bunuri de consum și manoperă (producția în lohn) în Occident, debușeul principal al industriei grele rămânând lumea socialistă și, în parte, lumea a treia.

- Marile proiecte investiționale angajate în principal în lumea a treia (exporturi complexe, cooperări în producție) au reprezentat, o anumită perioadă, o importanță piață pentru industria românească, dar ele s-au dovedit nesustenabile, atât datorită unor aspecte tehnologice și economice, cât mai ales din cauze cu caracter financiar (în 1990 România avea importante creanțe nerecuperate față de țări în curs de dezvoltare). Iar diversificarea extremă a partenerilor a dus la costuri de tranzacție foarte ridicate și a descurajat profilarea necesară pe domenii economice și zone geografice cu perspective bune de afaceri.

3. Tranziția

Strategia relațiilor economice externe după 1990 a stat sub semnul realităților trecerii la economia de piață. Teoretic, comerțul exterior avea menirea să contribuie la realizarea stabilității macroeconomice (aprovizionarea pieței interne prin importuri, asigurarea realității prețurilor prin alinierea la prețurile internaționale, impulsivitatea creșterii economice prin multiplicatorul exportului, asigurarea echilibrului balanței de plăți și a stabilității cursului de schimb), precum și la favorizarea procesului de transformare (restructurare) a economiei (importul de tehnologie, ca sursă de re tehnologizare a producției naționale; investiția externă, ca mijloc de sporire a capacității tehnologice, manageriale și financiare a economiei; reorientarea specializării internaționale în raport cu avantajele comparative).

În practică, măsurile s-au concentrat în plan legislativ și instituțional, precum și în domeniul politicii comerciale, valutare și fiscale, cu avansuri și reculuri determinate de factori de natură complexă (economici, sociali, politici).

În primul rând, a avut loc, în 1990-1991, demonopolizarea comerțului exterior și redefinirea rolului statului în acest domeniu. Multiplicarea rapidă a numărului agenților economici și inexistența unor reglementări cuprinzătoare și consistente au avut drept consecință o tendință de dezvoltare a tranzacțiilor internaționale mai ales în raport cu oportunitățile temporare de afaceri, ignorându-se cerințele unei strategii de ansamblu a comerțului exterior.

În al doilea rând, a fost promovată o liberalizare rapidă a schimburilor internaționale, prin abolirea măsurilor administrative și introducerea unui sistem bazat pe instrumente tarifare și pârghii economice (la 1 ianuarie 1992 a intrat în vigoare un nou tarif vamal, care a suferit amendamente ulterioare).

Acest proces s-a produs concomitent cu liberalizarea prețurilor pe piața internă (cu mari puseuri inflaționiste în perioada 1991-1993, precum și în 1997), în încercarea de a asigura realismul prețurilor interne și alinierea acestora la prețurile pieței mondiale. În contextul lipsei unei politici industriale și ale slăbiciunilor politicii comerciale, această orientare a indus o serie de dezechilibre în economie, precum și în relațiile cu străinătatea.

Astfel, în perioada 1990-2002, balanța comercială a României a cunoscut deficite importante (gradul de acoperire a importului prin export a fost de 63% în 1990, 94% în 1994 și 77% în 2002) și a crescut nivelul de îndatorare externă a țării (datoria externă a sporit de la circa 3 miliarde de dolari în 1992 la 13 miliarde în 2002, față de un excedent al balanței de plăți la circa 2,4 miliarde de dolari, în 1984) [Date BNR].

În al treilea rând, o componentă importantă a politicii de macrostabilizare a reprezentat-o politica cursului de schimb, aflată sub autoritatea BNR. Unul din obiectivele principale l-a constituit trecerea la un curs valutar realist, de piață și, în acest sens, în 1994 a fost lansată piața valutară interbancară.

Efectele combinate ale liberalizării prețurilor (inflația) și dezechilibrul extern (deficitul conturilor curente) s-au materializat în deprecierea masivă a monedei naționale: de la un curs mediu de circa 300 lei/\$ în 1992, s-a ajuns la peste 1 600 lei/\$ în 1994, la peste 3 000 lei/\$ în 1996, la 18 500 lei/\$ în 2000 și la aproape 36 000 lei/\$ în 2002.

În domeniul orientării și structurii comerțului exterior, după 1990 s-au produs modificări semnificative.

Astfel, a avut loc o reorientare geografică majoră, dinspre țările fostului CAER, înspre țările din Uniunea Europeană: de la o pondere de circa 34% în 1990, UE a ajuns în 2002 la 67% din exporturile românești și de la 22% la peste 58% în importuri. Această direcție este considerată ca politica României de integrare în structurile europene, dar ea exprimă și cerințele readaptării ofertei românești la condițiile piețelor concurențiale.

Structura pe mărfuri a exportului este dominată (produse minerale, metale și articole de metal) de produsele industriei ușoare (circa 35% în 2002) și produse metalurgice (21%), în timp ce construcțiile de mașini (inclusiv electrotehnice) cunosc o scădere accentuată a cotei de piață (circa 14%, în 1997) urmată de o reducere semnificativă în ultimii ani (21,8% în 2002) iar exporturile de produse chimice înregistrează mari variații anuale (cotă de sub 8% în 1997 și de la 6% în 2002). [(11)]

Prin urmare, industria grea, marile unități create în deceniile anterioare, întâmpină mari dificultăți în găsirea de debușuri externe, în condițiile prăbușirii CAER și ale îngustării pieței în lumea a treia. Oferta românească se concentrează pe domeniile intensive în

manoperă și resurse, cu efecte directe asupra gradului de valorificare comercială. De altfel, o mare parte a întreprinderilor românești din industria ușoară lucrează în sistemul producției în lohn (vânzare de manoperă), fiind separate, practic, de activitatea de distribuție internațională.

În ceea ce privește structura importului, ea continuă să reflecte dependența economiei naționale de resursele primare (produsele minerale dețin, în 1997, 22% din total, dar, în 2002, ajunge la numai 12,7%) [iar carburanții și lubrefianții circa 17%] și de importul de bunuri de echipament (grupa de mașini, aparate electrice și mijloace de transport reprezintă peste 31 % în 2002). datorită unor restricții financiare – penuria de resurse valutare în condițiile deficitului balanței de plăți și ale poverii tot mai mari a datoriei externe, dar și din cauza neimplementării unei politici industriale coerente se menține una din tarele anilor '80: restrângerea importului de tehnologie avansată pentru modernizarea industriei grele. Gradul de acoperire al exporturilor cu importuri de numai 40% în domeniul utilajelor și mijloacelor de transport și de 60% în chimie (1977).

Anumite schimbări de fond se remarcă însă în domeniul relațiilor economice externe.

În primul rând, exportul este dinamizat în măsură tot mai importantă de sectorul privat, cu o pondere de aproape 60% la formarea PIB, dar de numai circa o treime în industrie (cifre 1997) acest sector dovedește o capacitate sensibil mai ridicată de schimbare decât outputul total din economie.

În al doilea rând, se produce o relansare a investițiilor străine din România. Practic inexistent înainte de 1990, capitalul străin a ajuns în 2002 la un stoc de circa 5,5 miliarde de dolari, principalii investitori fiind Franța, Germania, Olanda, Regatul Unit și Italia. Acest nivel rămâne însă modest dacă îl raportăm la rezultatele din alte țări în tranziție (Ungaria, Polonia, Cehia), dar mai ale, dacă avem în vedere nevoile de

tehnologie, expertiză managerială și finanțare ale economiei românești.

Avantajele economiei românești pentru investiția străină – dimensiunile pieței interne, baza tehnico-materială, calificarea forței de muncă, accesul la piețe de export etc., par a fi fost contracarate în mare parte de factorii descurajanți: percepția externă asupra climatului de afaceri în țară, inconsecvențele și confuzia legislativă, dificultățile de operare pe piața locală (fiscalitate, birocratie etc.) [(12), pp. 34-40]

Nici importanta ofertă de privatizare din anii 1997-1998 nu a revitalizat semnificativ fluxul de investiții în România, deși în perioada respectivă rolul capitalului străin în economia românească s-a consolidat. În 1997 valoarea capitalului privatizat a fost de circa 2 200 miliarde de lei, față de 1 340 miliarde în 1996 și numai 45 miliarde în 1993.

Dezvoltarea comerțului exterior în anii '90 exprimă în mod specific evoluția economică de ansamblu în condițiile tranziției, reușitele și eșecurile reformei, fiind un „barometru pentru capacitatea economiei de a se adapta la exigențele pieței internaționale, ca și trendul dezvoltării pe plan european și mondial [Cf. (5), p. 385]

După cum se arată în literatură activitatea de comerț exterior în anii '90 reflectă starea generală a economiei și evidențiază „limitele racordării României la cerințele pieței mondiale” [Cf. (13), pp. 284-285]: caracterul energointensiv al producției industriale; gradul avansat de uzură morală a tehnologiilor și, uneori, uzura fizică a echipamentelor de producție; slaba dezvoltare a activităților de marketing și distribuție internațională; cadrul juridic necorespunzător și insuficienta implicare a producătorilor în piața externă și existența a numeroși intermediari; diluarea autorității și reglementarea ineficientă, paralel cu rigiditatea administrativă în acest domeniu etc.

O problemă majoră rămâne conceperea și aplicarea unei politici economic-industriale și

comerciale capabile să asigure transformarea reală a economiei românești și poziționarea sa corectă în comerțul mondial. După cum se arată în literatură, într-o lume a informațiilor și concurenței imperfecte, țările în tranziție, în care piețele se află abia în forma incipientă, au nevoie de o politică industrială care să asigure promovarea restructurării conform semnalelor pieței și să asigure valorificarea resurselor economice, în principal umane, ale acestor țări. [(10), p. 126]

În ultimă instanță, piatra de încercare a reformei o reprezintă procesul de restructurare; politica de stabilizare macroeconomică are sens doar în măsura în care poate induce și întreține acest proces.

Note bibliografice:

[1] Nicolae Iorga, *Istoria comerțului românesc. Epoca veche*. Ediția a II-a, Tiparul românesc, București, 1937

[2] Miahai Eminescu, *Opera politică*, Ed. Cugetarea – Georgecu Delafras, București, apud Vasile C. Nichit, *Meditații economice eminesciene*, Ed. Junimea, Iași, 1989

[3] Nicolae Sută (coordonator), *Istoria comerțului exterior și a politicii comerciale românești*, Ed. Economică, București, 1998

[4] N.N. Constantinescu (Editor), *Romania's Economic History. From the beginning to the World War II*, Ed. Academiei Române, București, 1994

[5] Dan Voiculescu, Cezar Mereuță (coordonatori), *Analiza de competitivitate a economiei românești. Orizont 2000-2005-2010. soluții strategice alternative*, Ed. Academiei Române, București, 1998

[6] Lucrețiu Pătășcanu, *Problemele de bază ale României*, Ed. Socec, SAR, 1944

[7] Constanța Bogdan, Adrian Platon, *Capitalul străin în societățile anonime din România în perioada interbelică*, Ed. Academiei RSR, București, 1981

- [8] Ioan V. Totu (coordonator), Progresul economic în România, 1877-1977, Ed. Politică, București, 1977
- [9] Constantin Ionete, Criza de sistem a economiei de comandă în etapa sa explozivă, Ed. Expert, București, 1993
- [10] Daniel Dăianu, Transformarea ca proces real, IRLI, București, 1996
- [11] Nicolae Sută (coordonator), Comerț internațional și politici comerciale, Vol. II, Ed. Independența Economică, Brăila, 1999
- [12] Ioan Popa (coordonator), Tranzacții comerciale internaționale, Ed. Economică, București, 1997
- [13] Constantin Popescu, Dumitru Ciucur, Tranziția prin criză, Ed. Eficient, București, 1995.